

Píše Jozo Džambo

(E*forum, 20. 12. 2018)

Nemálo obrazů, symbolů a metafor, které kdysi bývaly pevnou součástí kulturní a společenské komunikace, bylo v průběhu času vytěsněno coby „anachronismy“ nebo pozapomenuto, ačkoli je jejich výpovědní hodnota nadčasová a nemohly by být výstižnější. Jedním takovým obrazem jsou „včely“, které bývaly v běžné mluvě, literatuře a emblematické všudypřítomné jakožto užitečný a nesobecký hmyz, aby pak ustoupily kouři továren, strojům, asfaltu, hluku a v neposlední řadě také novým symbolům. Osvícenci 19. století z řad slovanských národů nenašli vhodnější slovo a symbol, jak obrazně vyjádřit svou intenci – sbírat „nektar“ kultury a předávat ho dále –, než „matica“ (včelí královna, královna matka). Právě tak nazvali kulturní zařízení, jež se odlišovala od vědeckých akademií a chtěla zprostředkovávat vědění co možná nejpobulárnějším způsobem. Svě „matice“ tak založili Srbové (1826), Češi (1831), Chorvati (1839), Lužičtí Srbové (1847), Ukrajinci (1848), Moravané (1849), Slováci (1863), Slovinci (1864) a Poláci (1882).

Záběr „matice“ byl široký; nevyčerpal se jen rozličnou publikační činností, ale patřily k němu i přednášky ze všech vědeckých odvětví a v tomto ohledu se asi nejvíce podobal lidovému vzdělávacímu zařízení Uranie. „Matice“ se staraly o lidové knihovny, o podporu žáků a učňů, osvětu širokých lidových vrstev atd. Jejich nejdůležitějším polem působení ale zůstávala beletristika; literatura vlastního národa i národů jiných, jež byla k mání v překladech, opravňuje také zde – s patřičným omezením – k použití Goethova pojmu „světová literatura“. Skutečnost, že byla německojazyčná oblast pro Slovany mimořádně důležitá, lze snadno doložit jak geograficky, tak obecně, kulturně. Že slovanský prostor nebyl ani na německé straně žádná „tabula rasa“, lze dokázat neméně snadno. Výrok *Slavica non leguntur* (Slovanské se nečte) rozhodně neplatí pro dobu, o níž pojednává zde diskutovaná publikace (1770–1850). Jména Goethe a Herder zde stojí pouze jako vyčnívající příklady pro množství méně známých nadšenců, kteří projevíli velký zájem o slovanské písemnictví a vůbec o kulturu slovanských národů.

Několik příspěvků ve sborníku *„Neue Bienen fremder Literaturen“* [Nové včely cizích literatur] demonstruje na konkrétních jménech, vedle dvou širších příspěvků (Michael Rössner a Moritz Csáky), jak probíhalo prostředkování literatury mezi jednotlivými jazyky. Peter Drews se věnuje Josefu Wenzigovi coby zprostředkovateli české literatury v německojazyčném prostoru. Wenzig byl někdo, kdo jasně zformuloval to, co pohánělo úsilí i jiných současníků „prostředníků“, totiž že znalost literatury určitého národa „[je] nepostradatelným prostředkem, jak se ho naučit chápat v jeho ideích, v jeho nejhlubším nejvnitřnějším životě (s. 92)“. Wenzig byl překladatel, tj. zprostředkovatel literatury z přesvědčení, a jeho snahou bylo

„prezentovat německým čtenářům v postupně vycházejících svazečkách to nejzajímavější z celkové poetické literatury Čechů“ (s. 93). „Svazečky“ se míní literární forma, známá v němčině jako „Blumenlese“ (květobraní, řecky „anthologia“) popř. „Sammlung von Blüten“ (sbírka květů, latinsky „florilegium“), s níž se dnes setkáváme v původně řeckém pojmu „Anthologie“ (antologie). Tím se zase vracíme k motivu včel, které sbírají „sladkost“ květů a z ní, což ohromovalo už Vergilia, nesobecky vyrábějí med. Stejně je tomu s literaturou, kterou někdo nezištně předává dál.

Ale literatura měla v době, již se výzkum věnuje, mnohdy také za úkol více či méně zřetelně posilovat sebeidentifikaci vůči jiným národům nebo ji hravou formou a jako šikovný umělecký zásah vystavit na odív. Peter Deutschmann ukazuje na příkladu Slovenska, jak se včela a chov včel téměř staly národními symboly. Odkazuje na četné včelozpytné spisy z 18. století, a zároveň také spatřuje metaforickou kontinuitu až do dnešní doby. V této souvislosti zmiňuje román Petra Jaroše *Tisícročná včela* (1979), jenž byl roku 1983 zfilmován. Včela byla už ve starověku vnímána jako společenský hmyz, čímž se vetřela myšlenka analogie mezi organizací společenstva včelího a lidského; paralelizaci včely a člověka šlo snadno přenést na politické pole, a tak byl kontakt s včelami uchopen i jako kulturní práce pro vlastní (slovenský) lid. Včela se tak stala nejen metaforou či symbolem, ale také modelem patriotického jednání, jež se projevil především v oblasti lidového vzdělávání.

Róbert Kiss Szemán ukazuje na četných příkladech, jaké květy raší z „národního emblematicismu“ (s. 195) v knize Jána Kollára *Slávy dcera* (1824). Vydání z roku 1832 je rozšířeno o dva zpěvy o slovanském nebi a pekle, nachází se tu i seznam (slovanských) „národních hříchů“ (např. odnárodňování) a „hříchy neslovanských pachatelů vůči slovanskému národu“ (s. 198) (např. pohrdání, germanizace, maďarizace aj.).

O sebeidentifikaci jde i v jiných literárních žánrech a dílech. Václav Hanka tak našel zalíbení v jihoslovenské hrdinské epice, v níž se míchá historie s mýtem, a proto neudiví, že právě on byl jedním z nejnáruživějších protagonistů teorie o pravosti Rukopisů královédvorského a zelenohorského. O shodách a rozdílech v česko- a německojazyčné recepci obou rukopisů podává zprávu Dalibor Dobiaš. Vysvětluje z ní, že tato epika, ať už autentická nebo domyšlená, měla svou „údernou sílu“ až do revolučního roku 1848, ale ve veřejném diskursu rozhodně neumlkla ani po něm.

Hankovými překlady a adaptacemi této epiky se zabývá Dalibor Tureček, zatímco Renate Hansen-Kokorusová oceňuje výkon překladatelky Therese Albertine Luise von Jakobové (pseudonym Talvj). Talvj, jež u jižních Slovanů na základě romantického nadšení pro jejich exotiku objevila „prazvuky hluboké, původní poezie“ (s. 127), dokázala o jejich „líbeznosti“ díky svým překladům přesvědčit dokonce i Goetha (s. 127).

Zde prezentovaný svazek je výsledkem konference, jež se konala v listopadu 2014 ve Vídni, a ideově navazuje na konferenci z roku 2011 s příbuzným titulem *Die Bienen*

fremder Literaturen. Der literarische Transfer zwischen Großbritannien, Frankreich und dem deutschsprachigen Raum im Zeitalter der Weltliteratur (1770–1850) [Včely cizích literatur. Literární tranfer mezi Velkou Británií, Francií a německy mluvícími oblastmi v období světové literatury (1770–1850)].

V předmluvě ke konferenčnímu sborníku „*Neue Bienen fremder Literaturen*“ zmiňuje literární vědec Murray G. Hall „zajímavý úkol pro budoucnost: podrobně prozkoumat roli mimoevropských zemí (Jižní Amerika, Indie, Japonsko, Čína) v literárním transferu s německy mluvícími oblastmi“ (s. VII). Tím by byl opuštěn úzký (!) evropský prostor a přesvědčivě potvrzen Goethův pojem „světové literatury“.

Představení sborníku jako je tento, v němž ke slovu přichází dvacet autorů nabízejících vysoce zajímavý a informativní obsah, může dopadnout jedině neuspokojivě, neboť se musí omezit na několik málo odkazů. Vědeckému „florilegiu“ jistě takováto nevyhnutelná selekce ukřivdí, ale i to málo, co bylo zmíněno, má za úkol probudit zvědavost na tuto výtečnou, dobře promyšlenou a příkladně redigovanou publikaci.

Přeložila Petra Grycová

Gertraud Marinelli-König / Philipp Hofender (Ed.): „*Neue Bienen fremder Literaturen*“. *Der literarische Transfer zwischen den slawischen Kulturen und dem deutschsprachigen Raum im Zeitalter der Weltliteratur (1770–1850)* [„Nové včely cizích literatur“. Literární transfer mezi slovanskými kulturami a německy mluvícími oblastmi v období světové literatury (1770–1850)]. (= *Buchforschung, Beiträge zum Buchwesen in Österreich*, 8), Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2016, 299 s.

www.ipsl.cz